

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερούται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Istorija na Makedonskiot Narod (Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους)

Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.1035](https://doi.org/10.12681/makedonika.1035)

Copyright © 2015, Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1972). Istorija na Makedonskiot Narod (Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους). *Μακεδονικά*, 12, 542–554. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1035>

ἀνέρχονταν σέ 10-21 καί ἀποτελοῦσαν τὸ «σωματεῖον τῆς Δημογεροντίας». Μία ἡ δύο φορές τὸ χρόνο πραγματοποιοῦνταν κοινὲς συνεδριάσεις, στίς ὁποῖες συγκεντρώνονταν οἱ πρόκριτοι καὶ ἀγάδες τοῦ χωριοῦ κάτω ἀπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη Σερρών ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του. Μέλη τῆς κοινότητος ἦταν ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶχαν συγκροτήσει μερικὲς Ἀδελφότητες. Οἱ σπουδαιότερες ἀπὸ αὐτὲς ἦσαν ἡ «Ἀδελφότης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου» καὶ ἡ «Φιλοπρόδοος Ἀδελφότης» ποὺ εἶχαν συνήθως θρησκευτικὸ, φιланθρωπικὸ καὶ ἐκπαιδευτικὸ σκοπὸ.

Στὸ δεύτερο μέρος (σ. 63-76) τοῦ ἰδίου κεφαλαίου ὁ κ. Σαμσάρης ἀναφέρεται στὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ στὴ διαχείρισί της. Κατόπιν ἐξιστορεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς Δοβίστης, τὴν ἐφορεία, τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῆς Σχολῆς καὶ τὸ κτήριό της, καθὼς καὶ τὶς προσπάθειες ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν βελτίωσή του. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ Ἀστικὴ Σχολὴ Δοβίστης διέθετε κατὰ τὴν χρονικὴ αὐτὴ περίοδο ἀρρεναγωγεῖο, παρθεναγωγεῖο καὶ ἀργότερα παράρτημα νηπιαγωγείου.

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, χωρὶς ἰδιαιτέρη ἀρίθμηση, ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει 6 πίνακες, ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους τρεῖς, ποὺ βρίσκονται μεταξὺ τῶν σελίδων 26 καὶ 27, παρουσιάζουν τὴν ἰδρυτικὴ ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τὸ ἐσωτερικὸ του, τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς Κοινότητος Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, τὶς σφραγίδες διαφόρων Ἀδελφοτήτων καὶ ἀποσπάσματα τοῦ κώδικα.

Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ εὐρετήριο (σ. 76-82), πίνακες περιεχομένων (σ. 83) καὶ κατὰ-λογον τῶν δημοσιευμάτων τοῦ ἰδίου συγγραφέα (σ. 85-86).

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ κ. Δημητρίου Κ. Σαμσάρη εἶναι ἀρκετὰ προσεγμένη χωρὶς περιτολογίες καὶ ἐπαναλήψεις. Μόνο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πὼς παρατηρεῖται ἕνας κατακερματισμὸς στὴ διαίρεση τῶν κεφαλαίων χωρὶς αὐτὸς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Τὸ σπουδαιότερο τμῆμα τῆς μελέτης εἶναι ἀναμφισβήτητα «ὁ κώδιξ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου», ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλοῦνται πολὺτιμες ἱστορικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία τῆς κοινότητος Δοβίστης κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, γιωρίζοντας πόσο λίγες εἶναι οἱ πηγὲς γιὰ τὸ τόσο δύσκολο πρόβλημα τῆς ὀργάνωσης, συνθέσεως καὶ λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Στὴν προσπάθειά του ὁ συγγραφεὺς νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ ἔργο του, δὲν παρασύρεται σὲ ἐπαινοὺς γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ ἔργο σὺν προσπάθεια ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ δείξῃ τὸ βαθὺ θρησκευτικὸ συναίσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ πνεύματος τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχε ὀχι μόνον τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία σὲ ὀρισμένες περιοχές, ὅπως αὐτὴ τῆς κοινότητος Δοβίστης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Istorija na Makedonskiot Narod (Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑθνους), τόμ. Α', Skorje 1969.

Στὸν ΙΑ' τόμον τῶν «Μακεδονικῶν» (1971) ὁ κ. Ἀθαν. Ἀγγελοπούλου εἶχε παρουσιάσει (στὶς σελ. 459-479) μὲ ἀξιόλογες καὶ ὀξείες κριτικὲς παρατηρήσεις τὸν Β' καὶ Γ' τόμον (ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰ. ὡς τὸ 1945) τῆς παραπάνω «Ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑθνους». Ἐμεῖς θὰ παρουσιάσουμε ἐδῶ τὸν Α' τόμον καὶ θὰ ἐπιμείνουμε ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλυση καὶ κρίση τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ τόμου αὐτοῦ, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας¹.

1. Γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ σλαβικοῦ κειμένου πολὺτιμη στάθηκε ἡ βοή-

‘Ο Α’ τόμος άρχίζει με έναν «π ρ ό λ ο γ ο» (σ. 5-6) της συντακτικής επιτροπής, όπου τονίζεται με έμφαση ή συλλογική προσπάθεια, που καταβλήθηκε για νά γραφεί ή π ρ α γ μ α τ ι κ ή ιστορία (!). Ακολουθεί μιá εισαγωγή (σ. 9-14), όπου αναλύονται τά «φυσικο-γεωγραφικά χαρακτηριστικά της Μακεδονίας» και σέ συνέχεια ó υπόλοιπος τόμος χωρίζεται στά παρακάτω 4 μέρη με τήν αντίστοιχη υπόδιαίρεσή τους σέ κεφάλαια.

Μέρος πρώτο. «Η Μακεδονία στήν έποχή τής πρωτόγονης κοινωνίας και τής δουλοκτησίας» (σ. 15-58).

1. «Πρωτόγονη κοινωνία» (σ. 15-32). Έρευνάται ή νεολιθική έποχή και οί έποχές του χαλκού και του σιδήρου στή Μακεδονία.

2. «Η ίδρυση και ανάπτυξη του άρχαίου Μακεδονικού κράτους» (σ. 33-48).

3. «Η Μακεδονία κάτω από τήν ρωμαϊκή έξουσία» (σ. 49-55). Περιγράφονται οί πόλεμοι ανάμεσα στους Μακεδόνες και τούς Ρωμαίους, ή επανάσταση του ‘Ανδρίσκου και ή θέση της Μακεδονίας κατά τήν ρωμαιοκρατία.

Μέρος δεύτερο. «Η Μακεδονία στήν έποχή του πρώτου φεουδαλισμού» (σ. 56-144).

1. «Η έγκατάσταση των Σλάβων στήν βαλκανική χερσόνησο» (σ. 56-77). Διερευνάται ή καταγωγή των Σλάβων, ή έγκατάστασή τους στίς παραδουνάβιες περιοχές και ή οικονομική και κοινωνική κατάστασή τους. Ακόμη περιγράφονται οί πόλεμοι των Βυζαντινών εναντίον των ‘Αβάρων και Σλάβων στά 592-602 μ.Χ.

2. «Η έγκατάσταση των σλαβικών φυλών στή Μακεδονία και ή ίδρυση των Μακεδονικών «σκλαβηνιών» (σ. 78-96). Έξετάζονται: ή έγκατάσταση των σλαβικών φυλών στίς περιοχές της Μακεδονίας, οί άγώνες των φυλών αυτών για τήν κατάληψη της Θεσσαλονίκης, ή δημιουργία των σκλαβηνιών της Μακεδονίας και τέλος ή επέκταση της βουλγαρικής έξουσίας στή χώρα αυτή.

3. «Η έξάπλωση του χριστιανισμού και των γραμμάτων στους Σλάβους της Μακεδονίας» (σ. 97-106). Έρευνάται ó πρώτος εκχριστιανισμός των «Σλάβων της Μακεδονίας» και ó ρόλος του Κυρίλλου και Μεθοδίου στή διαμόρφωση του σλαβικού αλφαβήτου και παρουσιάζεται ή προσωπικότητα του Κλήμεντος της ‘Αχρίδος και ή ίδρυση της Φιλοσοφικής σχολής του.

4. «Η κίνηση των Βογομίλων στή Μακεδονία» (σ. 107-115). Αναλύονται: ή «ένι-σχυση» της βουλγαρικής έξουσίας στή Μακεδονία, ή εξέλιξη των φεουδαρχικών σχέσεων, ή εμφάνιση, ή διάδοση και ή έννοια του κινήματος των Βογομίλων στή Μακεδονία.

5. «Η αυτοκρατορία του Σαμουήλ» (σ. 116-141). Έξι ιστορούνται: ή ίδρυση και επέκταση του κράτους του Σαμουήλ, ή μάχη της Βαλαθίστας και ó θάνατός του, ή διάλυση του κράτους του και ή ίδρυση της άρχιεπισκοπής ‘Αχρίδος.

Μέρος τρίτο. «Η Μακεδονία στά χρόνια του προηγμένου φεουδαλισμού» (σ. 145-226).

1. «Η βυζαντινή έξουσία στή Μακεδονία» (σ. 145-157). Περιγράφεται ή άρχιεπισκοπή ‘Αχρίδος και ó ρόλος της στίς περιοχές της Μακεδονίας, ή έξασθένηση της δύναμης των χωρικών και ή αύξηση των μεγάλων «φεουδαρχικών» κτήσεων. Επίσης έρευνώνται: οί κατηγορίες του έξαρτημένου από τούς φεουδάρχες πληθυσμού και ή επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης του πληθυσμού της Μακεδονίας.

2. «Ο άγώνας εναντίον της βυζαντινής έξουσίας» (σ. 158-170). Έκτίθενται: ή επανάσταση του «Πέτρου Δελιάνου», ή εξέγερση του «Γεωργίου Βοϊτέλου» και ή νέα άκμή του κινήματος των Βογομίλων.

θεια του κ. Ίωάν. Παπαδριανού, επιστημονικού συνεργάτη του ΙΜΧΑ, που όφειλω κι από τή θέση αυτή νά τόν ευχαριστήσω.

3. «Οἱ εἰσβολὲς τῶν Νορμανδῶν, Σέρβων καὶ σταυροφόρων στὴ Μακεδονία» (σ. 171-175). Ἐξιστοροῦνται οἱ κατακτήσεις τῶν Νορμανδῶν κατὰ τὸ 800 ἔτος τοῦ 11ου αἰῶνα, οἱ εἰσβολὲς τῶν Σέρβων στὰ ἔτη 1080-1090 καὶ τὰ γεγονότα τῆς Α' σταυροφορίας.

4. «Οἱ ἀνεξάρτητοι φεουδάρχεις στὸ Πρόσασκο» (σ. 176-186). Ἐξετάζονται: ἡ βυζαντινὴ ἐξουσία στὴ Μακεδονία, ἡ ἐπανάσταση τοῦ «Χρύσου», τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν γειτονικῶν κρατῶν γιὰ τὴν κυριάρχησή τους πᾶνω στὴ Μακεδονία.

5. «Ἡ Σερβικὴ κυριαρχία στὴ Μακεδονία» (σ. 187-192). Ἐκτίθενται οἱ ἀγῶνες ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τὴ Σερβία κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα γιὰ τὴν κυριαρχία στὴ Μακεδονία.

6. «Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ ὑπαγωγή της στὴν τουρκικὴ κυριαρχία» (σ. 193-196). Ἐξιστορεῖται ἡ διάλυση τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Στέφανου Δουσάν καὶ ἡ κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

7. «Ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση στὴ Μακεδονία κατὰ τὸν 13ο καὶ 14ο αἰῶνα» (σ. 197-206). Ὑποστηρίζεται γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἔδω ὅτι τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας στοὺς παραπάνω αἰῶνες δὲν τὴν ἀποτελοῦσαν οὔτε οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ Βούλγαροι, οὔτε οἱ Σέρβοι, ἀλλὰ μιὰ ξεχωριστὴ ἐθνότητα, ἡ *Μακεδονική* (!).

8. «Οἱ πολιτιστικὲς συνθήκες ὡς τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνα» (σ. 207-226). Ἀναφέρεται ἡ ὑπάρξη σημαντικῆς μακεδονοσλαβικῆς λογοτεχνίας ἀκόμη ἀπὸ τὸν 8ο αἰῶνα καὶ ἡ «μεγάλη» συμβολὴ τῶν «Μακεδονο-Σλάβων» (!) στὸν τομέα τῆς τέχνης κατὰ τὸν 9ο αἰῶνα.

Μέρος τέταρτο. «Ἡ τουρκικὴ κυριαρχία στὴ Μακεδονία ἀπὸ τὸν 15ον ὡς τὸν 18ο αἰ.» (σ. 227-328).

1. «Ἡ Μακεδονία στὴν ἐποχὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας» (σ. 227-255). Ἐκτίθενται: ἡ διοικητικὴ διαίρεση τῆς Μακεδονίας στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, οἱ ἐποικισμοί, ἐξισλαμισμοί, ἡ θέση τῶν ραγιάδων καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

2. «Ἡ Μακεδονία στὰ χρόνια τῆς ἐξασθένησης τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας» (σ. 256-266). Ἐρευνάται ἡ πώση τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἡ Καθολικὴ προπαγάνδα στὴ Μακεδονία.

3. «Ὁ ἀγῶνας τῶν φεουδαρχῶν καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας» (σ. 267-277). Ἐξιστορεῖται ἡ ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ τῶν κλεφτῶν, ἡ ἐξέγερση στὴν περιοχὴ Περίλεπὲ καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν πνευματικῶν προσωπικοτήτων στὴν ἀντίδραση τοῦ σουλτάνου «Jahia».

4. «Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Καρποζ» (σ. 278-286). Ἐξετάζεται διεξοδικὰ μιὰ ἐξέγερση ποὺ ἔγινε στὴ Μακεδονία τὸ 1689, καθὼς καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξέγερσης αὐτῆς.

5. «Ἡ ἀναρχία τῶν φεουδαρχῶν στὴ Μακεδονία» (σ. 287-296). Ἐξετάζονται οἱ στρατιωτικὲς ἥττες τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἐνίσχυση τοῦ κινήματος τῶν χαϊδούκων καὶ ἡ κατάρρευση τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

6. «Οἱ πολιτιστικὲς συνθήκες κατὰ τὸν 15ο-18ο αἰ.» (σ. 297-314). Διερευνῶνται ζητήματα σχετικὰ μετὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν τέχνη τῆς Μακεδονίας.

7. «Ὁ Ἰσλαμισμὸς στὴ Μακεδονία» (σ. 315-324). Ἐκτίθεται συνοπτικὰ τὸ γεγονὸς τῶν πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων τοῦ Ἰσλάμ στὴ Μακεδονία.

8. «Πολιτιστικὰ δημιουργήματα τῶν ζώντων στὴ Μακεδονία Ἀλβανῶν» (σ. 325-327). Ἐξιστορεῖται ὁ ἰδιωτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἀλβανῶν ποὺ κατοικοῦν σήμερα στὸ κράτος τῶν Σκοπίων.

Ὁ τόμος κλείνει μετὰ τὴν βιβλιογραφία (σ. 328-344), ὅπου παρατηροῦμε ὅτι ἀγνοοῦνται βασικὰ ἔργα νεωτέρων ἐρευνητῶν.

Ἀφήνοντας στοὺς εἰδικοὺς νὰ κρίνουν τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια τοῦ τόμου αὐτοῦ θὰ προβοῦμε στὴν παρουσίαση καὶ κριτικὴ τοῦ 2ου κεφαλαίου, ποὺ διαπραγματεύεται τὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ θὰ μπορέσῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίσῃ μιὰ ἀναλογικὴ γενικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ἐπιστημονικότητα καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα

τα, με την όποια γράφτηκε όλόκληρος ό Α' τόμος. Τό κεφάλαιο, πού επιγράφεται «Η ίδρυση και ανάπτυξη τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους» (σ. 33-48), συντάχτηκε από την Dušica Petruševska και χωρίζεται σε 7 ύποκεφάλαια, πού τά παρουσιάζουμε και τά κρίνουμε άμέσως παρακάτω.

1. «Ίδρυση τοῦ κράτους. Πρώιμη ιστορία (7ος-6ος π.Χ. αι.)» (σ. 33-34). Έδώ γίνεται λόγος γιά τούς παλιότερους κατοίκους τής Μακεδονίας, γιά τήν διαμόρφωση τής εθνικότητας τών Μακεδόνων, τήν ίδρυση τοῦ κράτους τών Μακεδόνων και γιά τούς πρώτους βασιλιάδες τών αρχαϊκών χρόνων. Έπίσης αναφέρεται γενικά στήν εθνογραφία τής Μακεδονίας και δίνει τά αρχαϊκά κράτη αὐτῆς, πού οί κάτοικοί τους με τόν καιρό είχαν συγχωνευθῇ με τούς Μακεδόνες. Τέλος εκτίθεται ἡ κοινωνική κατάσταση τοῦ κράτους.

Έκείνο πού παρατηρεῖ κανένας με μιá πρώτη ματιά στό ύποκεφάλαιο αὐτό εἶναι τό γεγονός ότι, ἐνῶ γίνεται λόγος γιά ἐγκαταστάσεις διαφόρων φύλων στή Μακεδονία (Θρακῶν, Ίλλυριων, Φρυγῶν, Μυθρόνων, Βισαλτῶν, Παιόνων κ.ά.) ἀποσιωπάται ἡ ἐγκατάσταση τῶν Δωριέων γιά λόγους σκοπιμότητας (βλ. 'Η ρόδοι. I, 56. VIII, 43). Ίσως γι αὐτό θά ἦταν δύσκολο νά ἀμφισβητηθῇ ἡ ἐλληνικότητά τους. Ἀκόμη, ἐνῶ ἀναφέρεται στήν «διαμόρφωση τής γλώσσας και τής εθνικότητας τών αρχαίων Μακεδόνων», δέν διευκρινίζεται ὅμως ποιά ἦταν αὐτή ἡ γλώσσα και ἡ εθνικότητά τους. Αὐτό ἀφήνεται νά τόνισῃ ὁ ἀναγνώστης ἀπό τήν συνέχεια τῆς ἐξιστορήσεως, ὅπου «κατά κόρο» ἀντιδιαστέλλονται οί ὅροι «Μακεδόνες» και «Έλληνες» ἢ «Μακεδονία» και «Ελλάδα», με σκοπό νά τονισθῇ ότι ἄλλοι ἦσαν οί Έλληνες και ἄλλοι οί Μακεδόνες, πού ἀποτελοῦσαν ξεχωριστή ἐθνότητα, και ότι ἡ γλώσσα τους δέν ἦταν Έλληνική, ἀλλά «Μακεδονική» (!).

Φυσικά με τό «πρόβλημα» τῆς γλώσσας και τῆς εθνικότητας τών αρχαίων Μακεδόνων ἔχουν ἀσχοληθῇ διεξοδικά ὡς τώρα πολλοί Έλληνες και ξένοι εἰδικοί και ἔχουν ἀποδείξει πιά πειστικά τήν ἐλληνικότητά τους (βλ. Hatzidakis G., Zur Ethnologie der alten Makedonier, «Indogerm. Forschungen» 11 (1900) 313 κ.έ. Τοῦ Ἰδίου, Περί τοῦ Έλληνισμοῦ τῶν αρχαίων Μακεδόνων, Έπετ. Παρεπ. 1911, 87 κ.έ. Τοῦ Ἰδίου, Zur Abstammung der alten Makedonier. Eine Ethnologische Studie, Athen 1897. Τοῦ Ἰδίου, Du caractere hellenisme des anciens Macédoniens, Athènes 1896. Τοῦ Ἰδίου, L'hellenisme de la Macédoine, REG 41 (1928). Colocotronis V., La Macédoine et l'hellenisme, Paris 1919. Δασκαλάκης Α π., Ἀρχαία Ελλάδα και Μακεδονικός Έλληνισμός, Ἀθήναι 1952. Hoffmann O., Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum, Göttingen 1906 και ἄρθρον Makedonia ἐν RE XIV (1928) 681-697. Ἀνδριότη Ν., Ἡ γλώσσα και ἡ ἐλληνικότητα τών αρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952. Daskalakis Α π., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Thessalonique 1965. Έπίσης πρβλ. Droysen J. G., Geschichte der Hellenismus, τόμ. I-III, Gotha 1875. Casson St., Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926. Cohen R., La Grèce et l'hellenisation du monde antique, Paris 1948 (έκδ. 3η) Geyer Fr., Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II., München 1930. Τοῦ Ἰδίου, ἄρθρον «Makedonia» στή RE, τόμ. XIV, στ. 699 κ.έ. Glotz G., Histoire grecque, Paris 1925-1936). Paribeni R., La Macedonia sino ad Alessandro M., Milano 1947. Cloché P., Histoire de la Macédoine, Paris 1960. Hammond, A History of Macedonia, Oxford 1972.

Έμεῖς ὑπενθυμίζουμε εὐκαιρικά μερικῆς μονάχα πηγῆς πού δίνουν ἀποστομωτική ἀπάντηση σ' ὅσους ἀκόμη προβληματίζονται πάνω στό θέμα αὐτό. Έτσι σάν πρῶτον ἀναφέρουμε τόν πατέρα τῆς ιστορίας, τόν Ἡρόδοτο, πού ἀπ' αὐτόν γιά πρώτη φορά ἀκούμε τό ὄνομα τών Μακεδόνων και πού τούς ταυτίζει με τό καθαρότερο Έλληνικό φύλο τούς Δωριεῖς ('Η ρόδοι. VIII, 43 «έόντες Δωρικόν τε και Μακεδόν ἐθνος ἐξ Έρινεοῦ τε και Πίν-

δου και Δρυοπίδος ὕστατα ὀρμηθέντες». Πρβλ. και Ι, 56). Ὁ ἴδιος ἱστορικός (V, 20. IX, 45) προσθέτει ὅτι ὅχι μόνον οἱ ἴδιοι θεωροῦσαν τὸν ἑαυτοῦ τους Ἕλληνας (πρβλ. τὰ λόγια τοῦ Ἀλέξανδρου, γιου τοῦ Ἀμύντα «καὶ βασιλεῖ τῷ πέμψαντι ἀπαγγεῖλῃτε ὡς ἀνὴρ Ἕλληνας, Μακεδόνων ὑπαρχος, εὐ ὑμᾶς ἐδέξατο» καὶ παρακάτω «αὐτὸς τε γὰρ Ἕλληνας γένος εἰμι τῶρχαίον») — πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἡρόδοτος εἶναι σίγουρος —, ἀλλὰ και οἱ ἄλλοι Ἕλληνας τὸ ἴδιο πιστευαν γι' αὐτοὺς (Η ρ ὁ δ. V, 22, «Ἕλληνας δὲ τούτους εἶναι... κατὰπερ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτὸς τε οὕτω τυγχάνω ἐπιστάμενος και δὴ ἐν τοῖς ὀπίσθεν λόγοις ἀποδείξω ὥς εἰσι Ἕλληνας, πρὸς δὲ και οἱ ἐν Ὀλυμπίῃ διέποντες τὸν ἀγῶνα Ἑλλήνων οὕτω ἐγνώσαν εἶναι»).

Ὑστερα ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο σημαντική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀ ρ ρ ι α ν ο ὦ, ποῦ σύμφωνά μ' αὐτὸν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν μάχη τοῦ Γρανικοῦ, ἔστειλε στὸν Παρθενώνα τῆς Ἀθῆνας 300 περσικὲς πανοπλίες, σάν εὐχαριστήριο δῶρο, ὅπου ἔβαλε νὰ γράψουν τὴν ἐπιγραφή: «Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἑ λ λ η ν ε ς πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων» (Ἀ ρ ρ., Ἀλεξ. Ἀνάβ. Ι, 16, 7). Γιὰ τοὺς Μακεδόνες ἐπίσης μιλάει καὶ ὁ Π ο λ ὺ β ι ο ς, ποῦ τοὺς θεωρεῖ Ἕλληνας και τοὺς ἐντάσσει μέσα στὴν ἐθνική και πολιτική ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς ὁλότητος. Καὶ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ἱστορικός ταυτίζει τὴν Μακεδονικὴ ἱστορία μὲ τὴν ἱστορία ὁλόκληρης τῆς Ἑλλάδος (Π ο λ ὺ β. VIII, 11, 4 «καίτοι γε πολλῶ σεμνότερον ἦν και δικαιότερον ἐν τῇ περὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσι τὰ πεπραγμένα Φιλίπῳ συμπεριλαβεῖν ἤπερ ἐν τῇ Φιλίππου τὰ τῆς Ἑλλάδος»). Ὁ γεωγράφος Σ τ ρ ἰ ὶ ο ν τοποθετεῖ καὶ αὐτὸς καθαρά τοὺς Μακεδόνες ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας (II, 4, 8. VII, 7, 1. VIII, 1, 1. VII, ἀποσπ. 9 «ἔστι μὲν οὖν Ἑλλάς και ἡ Μακεδονία»).

Τέλος γιὰ νὰ δανειστούμε και τὴν γνώμη τῶν Ῥωμαίων ἱστορικῶν ἀνατρέχουμε στὸν Τί τ ο Λί β ι ο, ποῦ στὸ ἔργο του τὸ δείχνει φανερά ὅτι ταυτίζει τοὺς Μακεδόνες μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἔτσι περιγράφοντας σ' ἓνα σημεῖο τῆς ἱστορίας του (XXXI, 29) ἓνα συνέδριο Ἑλλήνων στὴν Αἰτωλία τὸ 200 π.Χ., ὅπου ἦσαν παρόντες και οἱ Μακεδόνες, λέει ὅτι αὐτοὶ μιλοῦσαν στὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς και τοὺς Ἀκαρινάδες.

Γιὰ τὴν ἐλληνικότητα ὁμως τῶν Μακεδόνων, πέραν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, μιλοῦν μὲ εὐγλωττία και οἱ ἐλληνικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Μακεδονίας, τὰ νομίσματα (βλ. G a e b l e r H., Die antiken Münzen von Macedonia und Paenonia, I-II, Berlin 1906-1935. S v o r o n o s J., L'Hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique et l'or du Pangée, Paris 1919), οἱ καθαρά ἐλληνικὲς λέξεις και τὰ ὀνόματα (βλ. Ἀ ν δ ρ ι ὦ τ η Ν., Ἡ γλῶσσα και ἡ ἐλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952) και ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ὅπου συναντᾶμε τοὺς γνωστούς ἐλληνικοὺς θεοὺς. Ἀλλὰ ἄς δοῦμε τί ἄλλο γράφει (ἢ παραλείπει) στὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ ἡ Dušica Petruševska.

Στὴν σ. 33, γίνεται λόγος γιὰ τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ἀποσιωπᾶται ὁμως «ἐκ συστήματος» μιά ἀρχαιότατη σχετικὴ ἐγγῶρια Μακεδονικὴ παράδοση ποῦ μᾶς διέσωσε ὁ Ἡ ρ ὁ δ ο τ ο ς (VIII, 137-139). Σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ Μακεδόνες Ἀργεάδες ἀπὸ τὸ Ἄργος Ὁρεστικό (βλ. Ἀ π π ι α ν. Σπρ. 63) συνδέονται μὲ τὸν Τημενίδες Ἀργεάδες ἀπὸ τὸ Ἄργος τῆς Πελοποννήσου μὲ κοινὴ Δ ω ρ ι κ ῆ κ α τ α γ ω γ ῆ — μὲ τίς μαρτυρίες τοῦ Ἡρόδοτου συμφωνοῦν κι αὐτὲς τοῦ Θ ε ὁ π ο μ π ο υ (J a c o b y, Fr. gr. Hist. 115, ἀπόσπ. 6.393), ποῦ μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν Κάρανο, γιὸ ἡ νεότερο ἀδελφὸ τοῦ Φεῖδωνα τοῦ Ἀργους, ποῦ ἔγινε ἱδρυτὴς μιᾶς δυναστείας ποῦ τέταρτος ἀντιπρόσωπος τῆς ἦταν ὁ Περδίκκας, ἱδρυτὴς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Τὴν παράδοση αὐτὴ χρησιμοποίησε και ὁ Ἀλέξανδρος Α' γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐλληνικὴ ἰθαγένειά του και νὰ γίνῃ δεκτὸς στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

Ἀναφορικά μὲ τοὺς πρώτους Μακεδόνες βασιλιάδες παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Στὴ σ. 33 γράφεται ὅτι ὁ Περδίκκας Α' βασίλευσε ἀπὸ τὸ 707-645 π.Χ. Στὴν παρακάτω ὁμως σ.

34 ἀναφέρεται ὁ Ἀργαῖος σάν βασιλιάς κατὰ τὰ ἔτη 659-645 π.Χ., δηλ. ἀπὸ τὸ 659 ὥς τὸ 645 (14 ὁλόκληρα χρόνια) ἔχουμε συμβασιτεία! Περιπτώσεις ὁμως συμβασιτείας ἐμφανίζονται μονάχα στὰ Ἑλληνιστικά χρόνια. Δὲν ξέρουμε ἂν πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ λάθος. Ἐπίσης στὴ σ. 34 ἀναφέρεται σάν βασιλιάς τῆς Μακεδονίας ὁ Φίλιππος Α' γιὰ 4 χρόνια, ἐνῶ, σύμφωνα μὲ τὸ χρονικὸ τοῦ Εὐσεβίου, βασιλεύσε 38 ὁλόκληρα χρόνια. Στὴν ἴδια σελίδα, ἐνῶ γίνεται λόγος γιὰ τοὺς μυθικοὺς βασιλίδες Ἀργαῖο καὶ Φίλιππο Α', ἀγνοεῖται ὁ Ἀμύντας Α', ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο ἱστορικὸ πρόσωπο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ πληροφορίες μας εἶναι περισσότερες ἀπὸ τοὺς παραπάνω.

Στὴ σ. 34 καὶ πάλι, ὅπου περιγράφονται οἱ διάφορες περιοχὲς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ποὺ οἱ κάτοικοί τους μὲ τὴν παρέλευση τοῦ χρόνου εἶχαν ἀφομοιωθῇ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ἔχουν συμπεριληφθῇ στὴν Ἀνω Μακεδονία καὶ οἱ: Ἡπειρωτικὴ Τυμφαία καὶ Θεσσαλικὴ Περραιβία. Οἱ περιοχὲς ὁμως αὐτὲς ὑπῆχθησαν στὸ Μακεδονικὸ κράτος μονάχα ὕστερα ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β' (βλ. Κανατσούλη Δ., Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονικὴ 1964, σ. 2). Ἀν ὁμως ἡ γεωγραφικὴ καὶ ἐθνογραφικὴ ἐπισκόπηση τῆς Μακεδονίας ἐπεκτείνονται χρονικά καὶ στὰ κατορινὰ χρόνια — καὶ ὅχι μονάχα στὰ πρώιμα χρόνια (7ος-6ος αἰ.), ὅπως ἀναγγέλλει ὁ τίτλος τοῦ ὑποκεφαλαίου —, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Χαλκιδική, καθὼς καὶ οἱ περιοχὲς πέρα ἀπὸ τὸ Στρυμόνα κι ὡς τὸ Νέστο ποταμὸ, δηλ. ἡ Ὀδομαντικὴ, Σιντικὴ, Ἡδωνίδα καὶ Ν. Πιερίά, ποὺ εἶναι ἐνσωματωμένες στὸ Μακεδονικὸ κράτος ἀκόμη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Φιλίππου Β' (βλ. Κανατσούλη, ἑ.α., σ. 5).

Ἐπίσης στὴν ἴδια σελίδα ἐσφαλμένα ἔχει συμπεριληφθῇ στὴν Κάτω Μακεδονία καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Βισαλτίας, ποὺ στὴν πραγματικότητά ἀνῆκε στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία (Κανατσούλη, ἑ.α., σ. 4. Geyer, ἄρθρο «Μακεδονία» στὴ RE, τ. XIV, στ. 654 κ.ἑ.). Ἀκόμη ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι «ἀνατολικά τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ὡς τὸν Στρυμόνα» δὲν ἐκτείνονταν μονάχα ἡ Μυθονία καὶ ἡ Βισαλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Κρηστωνία (ἡ Γρηστωνία), ποὺ βρισκόταν ΒΑ τῆς Μυθονίας, στὶς περιοχὲς τῶν λιμνῶν Δοιράνης καὶ Μκουκόβου (Ηρόδ. VII, 124.127. Θουκυδ. II, 99, 6.100, 4. Στράβ. IV, 331, ἀποσπ. 41. Oberhummer, RE, XI, 1718. Δήμιτσα Μ., Γεωγραφία σ. 598. Κανατσούλη, ἑ.α., σ. 4). Ἐπίσης ἡ Εορδαία ἀνῆκε μὲν γεωγραφικῶς στὴν Ἀνω Μακεδονία, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 2). Ἀκόμη ἀπὸ τίς περιοχὲς τῆς Ἀνω Μακεδονίας παραλείπεται ἡ Δερρίοπος (ἡ Δευρίοπος), ποὺ βρισκόταν δυτικὰ τῆς Πελαγονίας καὶ στὰ βόρεια τῆς Λυκηστιδος, δηλ. στὶς σημ. περιοχὲς Τσεπίκοβου, Bela Crkva, Markov Grad καὶ Περλεπέ (Geyer F., ἑ.α., στ. 653). Parazoglou F., Makedonski Gradovi u Rimsko Doba, Skopje 1957, σ. 221-224. Κανατσούλη, ἑ.α., σ. 2).

Αἰσθητὴ κάνει τὴν ἀπουσία τῆς ἡ ἀπαρίθμηση — τουλάχιστο — τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων Μακεδονικῶν πόλεων, ποὺ θεωρεῖται ἀναγκαία. Γενικά νομίζουμε ὅτι τὰ ἐθνογραφικὰ καὶ γεωγραφικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνακατευθοῦν στὸ ἴδιο ὑποκεφάλαιο μὲ τὰ ἐθνολογικά καὶ ἱστορικά. Ἐνα ὑποκεφάλαιο μὲ τὴν «ἀρχαία τοπογραφία» τῆς Μακεδονίας θὰ ἔλυνε τὸ μεθοδολογικὸ πρόβλημα.

II. «Οἱ σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ Περσία κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα (σ. 34-35). Στὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Πέρσες καὶ γιὰ τὸν Ἀμύντα Α'. Περιγράφεται ἡ βασιτεία τοῦ Ἀλέξανδρου

Α' και οι σχέσεις του με την υπόλοιπη Ελλάδα και την Περσία, καθώς και οι εδαφικές κατακτήσεις του. Επίσης γίνεται λόγος για την βασιλεία του Περδίκκα Β', την διπλωματική και πολιτική του απέναντι στην Αθήνα, την Σπάρτη και τους Οδρύσες, για τον ρόλο του στην διεθνή κατάσταση της εποχής εκείνης και ειδικότερα για την πολιτική του κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Παράξενη αληθινά και χτυπητή είναι η αντιδιαστολή που γίνεται ανάμεσα στους δρους «Μ α κ ε δ ο ν ι α» και «Ε λ λ ά δ α» στο υποκεφάλαιο αυτό. Ακόμη από τον τίτλο του διαβάζουμε «Οι σχέσεις (της Μ α κ ε δ ο ν ι α ς) με την 'Ε λ λ ά δ α» και μέσα στο κείμενο (σ. 34) «στην εποχή του 'Αλέξανδρου Α' ... η Μακεδονία συμμετείχε ενεργώς πιά στην πολιτική ζωή της Ελλάδος». Όπως είπαμε και στα προηγούμενα, τέτοια διάκριση δεν γίνεται από τους αρχαίους συγγραφείς, που ίσα-ίσα επιμένουν στην ταύτιση της Μακεδονίας με όλη την Ελλάδα (Π ο λ υ β. VIII, 11, 4. VII, 9, 3 «έναντίον θεῶν πάντων ὅσοι Μακεδονίαν καὶ τὴν ἅ λ λ η ν 'Ε λ λ ά δ α κατέχουσιν». IX, 37, 7). Αλλά και σε περιπτώσεις ακόμη που χρησιμοποιούνται οι όροι αυτοί χωριστά, γίνονταν για να σημειωθεί όχι ἔ θ ν ι κ ῆ, αλλά π ὸ λ ο ι τ ι κ ῆ ἢ γ ε ω γ ρ α φ ι κ ῆ διαφορά, δηλ. για να τονισθῇ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στην πατριαρχική βασιλεία της Μακεδονίας και την δημοκρατία της υπόλοιπης Ελλάδος, με την ίδια έννοια που αντιδιαστέλλοταν ἡ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη πρὸς τὴ δημοκρατικὴ Αθήνα (Σ τ ρ ά β. VII, 7, I, C 321. VII, ἀποσπ. 9: «Ἐστὶ μὲν οὖν Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία· νυνὶ μένοι τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦν ἀκολουθοῦντες καὶ τῷ σχήματι χωρὶς ἔγνωμεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τάξαι...». Α π π. 9. L i v. XXIII, 12. XXXI, 29). Αλλά και πάλιν αὐτὴ ἡ ἀντιδιαστολή γίνεται μόνον στὸν 4ο π.Χ. αἰ., σὰν ἀντίδραση τῶν Ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ βορρᾶ, ὅταν οἱ τελευταῖοι ἄρχισαν νὰ ἀνακατεῦνται ἐπικινδύνα στην πολιτικὴν ζωὴν τους. Ἐτσι οἱ Ἀθηναῖοι ρήτορες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Α ἰ σ χ ῖ ν η ς, Ἰ σ ο κ ρ ά τ η ς κ.ά.), ὅταν μιλοῦσαν γιὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς τους ἀναφέρονταν στοὺς «Ε λ λ η ν ε ς» καὶ «Μ α κ ε δ ὄ ν ε ς», χωρὶς ὅμως νὰ ἀμφιβάλλουν οὔτε στιγμή γιὰ τὴν 'Ε λ λ η ν ι κ ῆ τ α υ τ ὴ τ ῆ τ α τῶν Μακεδόνων (Ἰ σ ο κ ρ., Φίλιπ. 154). Ἐπίσης ὁ Σ τ ρ ά β ω ν, ὅταν μὲν ἀναφέρεται στὰ «πολιτικὰ σ υ ν ἰ ῆ μ α τ ῶ τ ῆ ς Ἑ λ λ ά δ ο ς διαχωρίζει τοὺς δρους «Μακεδονία» καὶ «Ἑλλάδα» ὥστόσο, ὅταν μιλάει γενικά γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Ἑλλάδος, περιγράφει τὴν Μακεδονία ἀδιαφιλονέικητα ὡς 'Ε λ λ ά δ α (Σ τ ρ α β. VII, 7, 1). Γενικά μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι μιὰ τέτοια διάκριση ἴσχυε μόνον στὴ δ ι π λ ω μ α τ ι κ ῆ γλώσσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Τὸ υποκεφάλαιο ὁμως αὐτὸ οὔτε σὲ διπλωματικὲς σχέσεις ἀναφέρεται οὔτε μιλάει γιὰ τὸν 4ο αἰῶνα. Κατὰ συνέπεια δὲν ἔπρεπε νὰ προεκταθῇ μιὰ πολιτικὴ διαφορά σὲ ἔ θ ν ι κ ῆ ς καὶ φ υ λ ε τ ι κ ῆ ς σφαῖρες. Τὸ πιὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ γινόταν λόγος γιὰ «Μ α κ ε δ ο ν ι α» καὶ «π ὸ λ ο ι τ ι κ ῆ Ἑ λ λ ά δ α», ὅπως κάνουν καὶ ὁ Στράβων (VII, ἀπ. 9) καὶ ὁ Πολύβιος (VII, 9, I).

Στὸ ἴδιο υποκεφάλαιο (σ. 34), ἀναφερόμενη ἡ συγγρ. στὸν Ἀλέξανδρο Α', γράφει ὅτι «ἡ ἐπωνυμία του Φ ἰ λ ε λ λ η ν μαρτυρεῖ πῶς αὐτὸς ἀκολουθοῦσε φ ἰ λ ε λ λ η ν ι κ ῆ πολιτικὴν». Μιά ὅμως πῶς ἡ συγγρ. καταπιάνεται μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς θὰ ἔπρεπε νὰ διασαφηνίσῃ τουλάχιστον πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴ σημασία τῆς λέξης στὴν ἀρχαιότητα· γιατί ἡ λέξη «Φιλέλλην», πού καθιερώθηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ξένους (Εὐρωπαίους), πού ἔτρεφαν φιλικὰ αἰσθήματα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶχε τὴν ἴδια ἐννοια καὶ στὸν ἀρχαῖο κόσμον. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ λέξη «Φιλέλλην» ἦταν ταυτόσημη μὲ τὴν ἐννοια τοῦ «Πανέλληνας», δηλ. σήμαινε τὸν Ἑλληνα, πού ξέφευγε ἀπὸ τὰ στενὰ τοπικὰ συμφέροντα καὶ ἐβλεπε τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἀνήκει σ' ὁλόκληρο τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος (περισσότερα βλ. D a s c a l a k i s Α., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 201 κ.έ.). Καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τέτοια πανελλήνια ἰδέα διεπόταν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Α', ὅπως καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὑπερφηάνεια δεικνύσει στοὺς Ἀθηναίους

(Η ρ ο δ. IX, 45, 1 «'Ανδρες Ἀθηναῖοι, παραθήκην ὑμῖν τὰ ἔπεα τάδε τίθεμαι... οὐ γάρ ἂν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκηδόμην σ υ ν α π ἄ σ η ς τῆς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς»).

Ἐπίσης στὴν ἴδια σελίδα ἀναγράφεται ὅτι «ἐνὼ οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τοὺς πολέμους, ὁ Ἀλέξανδρος ἐκμεταλλεύθηκε τὴν περίστασις γιὰ νὰ καταλάβῃ καινούργια ἐδάφη...». Ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς (II, 99, 3-6), ἀπ' τὸν ὁποῖο μαθαίνουμε γιὰ τὴς κτήσεως αὐτῆς τοῦ Ἀλέξανδρου, δὲν προσδιορίζει χρονολογικά αὐτὲς. Ἀπὸ τὸν Ἡ ρ ο δ ο τ ο ὅμως (VII, 173, 3. VIII, 34. 121. 136. 137. 139-144. IX, 1 4 8. 44-46) φαίνεται ὅτι στίς πολεμικὲς ἐκτενεῖς ἐπιχειρήσεις δὲν ἦσαν ἀπασχολημένοι μονάχα οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ στρατό του ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὥς τὴν τελευταία μάχη στίς Πλαταιεῖς. Ἄλλωστε καὶ ἡ ἴδια ἡ συγγρ. παρακάτω (σ. 35) γράφει ὅτι μονάχα «ὕστερ' ἀπὸ τὴ μάχη στίς Πλαταιεῖς ἡ Μακεδονία ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν περσικό ζυγό». Πῶς γίνεται ὅμως ἡ ἴδια προηγουμένως νὰ μιλεῖ γιὰ κατακτήσεις;

Τὸ πιὸ λογικὸ λοιπὸν θὰ ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐκμεταλλεύτηκε ὄχι τὴν ἀπασχόλησι τῶν Περσῶν καὶ Ἀθηναίων στούς πολέμους, ἀλλὰ τὴν σύγχυσι καὶ τὴν ἀναστάτωση ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τὴν φυγὴ τῶν Περσῶν ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἦτα τους στίς Πλαταιεῖς (Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, ἔ.ἀ., σ. 13. C l o c h é P., Histoire de la Macédoine, Paris 1960, σ. 49).

III. «Οἱ κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μεταβολὲς στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.» (σ. 36-38). Τὸ παρὸν ὑποκεφάλαιο διαπραγματεύεται τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρχέλαου Α'. Ἐκτίθενται οἱ μεταρρυθμίσεις του, ἡ ἐσωτερικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τὴς Αἰγῆς στὴν Πέλλα· ἐπίσης ἡ ἐκπολιτιστικὴ δράσις τοῦ Ἀρχέλαου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του ἀπέναντι στὴν Ἀθῆνα καὶ στὴ Θεσσαλία.

Ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ὑποκεφαλαίου ὁ ἀναγνώστης προετοιμάζεται νὰ διδαχθῇ τὴς «πολιτικὲς μεταβολὲς» στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰῶνα. Τελικὰ ὅμως διαβάζει ὁλόκληρο τὸ ὑποκεφάλαιο καὶ δὲν μαθαίνει ποιὲς ἦσαν οἱ πολιτικὲς μεταβολὲς τοῦ Ἀρχέλαου (τέλη 5ου αἰ.). Σχετικὰ πάλι μὲ τὴς μεταρρυθμίσεις του παρatiθεται ὁλο κι ὁλο (σ. 36) ἓνα χωρίο τοῦ Θουκυδίδη, ποὺ μιλεῖ ὅμως μονάχα γιὰ τὴν ἐπαύξεισιν τῆς ἀμυντικῆς τῆς χώρας του μὲ τὴν κατασκευὴ στρατιωτικῶν ἔργων, γιὰ τὴν προώθησι τῆς οἰκονομίας μὲ τὴν κατασκευὴ δρόμων καὶ τέλος γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσι τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεών του. Ἐτσι ἀγνοεῖται κι αὐτὴ ἀκόμη ἡ κυριώτερη πολιτικὴ μεταβολή, ποὺ ἀφορᾷ τὴν διαίρεσι τῆς Κάτω Μακεδονίας σὲ «ἀστικές περιφέρειες» καὶ τὴν ἀλλαγὴ ἔτσι στὸν τρόπο διοικήσεως τῶν κράτους.

Στὴ σ. 36, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Μακεδονίας, ἀναγράφεται ἐντέλως ἐπιγραμματικὰ ὅτι «στὸ πολυτελέστατο παλάτι του, ποὺ τὸ ἔχτισαν Ἑ λ λ η ν ε ς ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀρχέλαος προσκάλεσε γνωστὸς καλλιτέχνες ἀπὸ τὴν Ἑ λ λ ἄ δ α, ὅπως τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ζεῦξιν κ.ἄ. Ἀπὸ τότε αὐξήθηκε «ἡ ἐ λ λ η ν ι κ ῇ πολιτιστικῇ ἐπιδρασί»». Μέσα στίς λίγες αὐτὲς «λακωνικὲς» γραμμὲς ἐξιστορεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα γεγονότα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἓνας σταθμός. Χρειάζεται νὰ ἔχῃ πολλὴ φαντασία καὶ καλὴ πίστις ὁ ἀναγνώστης γιὰ νὰ καταλάβῃ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι δηλ. στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀρχέλαου ἡ Μακεδονία εἶχε μεταβληθῇ σὲ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κέντρο ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἀρχέλαος μερίμνησε γιὰ τὴν κατασκευὴ ναῶν, θεάτρων καὶ σταδίων σ' ὅλη τὴ χώρα του. Ἐπίσης καθιέρωσε μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνες, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῶν πανελληνίων τῆς νότιας Ἑλλάδος, ἐνὼ παράλληλα μετέβαλε τὴν αὐλὴν του σὲ μ ο ν α δ ι κ ὸ τόπο συγκέντρωσις κάθε εἰδους ποιητῶν, καλλιτεχνῶν, ἱατρῶν, ἀρχιτεκτόνων, φιλοσόφων καὶ στρατιωτικῶν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η Δ., Ὁ Ἀρχέλαος καὶ οἱ μεταρρυθμίσεις του ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονικὴ 1948).

Οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ὅπωςδῆποτε δὲν «ἐπιστρατεύτηκαν» ἀπὸ τὸν Ἀρχέλαο

γιά νά «ἐξέλληνίσουν» τοὺς «βαρβάρους» Μακεδόνες, ἀλλὰ συνέρρευσαν στὴν αὐλὴ του μὲ προθυμία, ὅπως εἶχε συμβῇ στὴν Ἀθῆνα τοῦ Περικλῆ. Ἄν ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἐβλεπαν τοὺς Μακεδόνες σάν Ἕλληνες, τότε ὁ Εὐριπίδης — ἃς πάρουμε αὐτὸν γιὰ παράδειγμα — δὲν θὰ τολμοῦσε νά ἀνεβάσῃ στὸ Μακεδονικὸ θέατρο τὴν «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι», καθόσον τὸ ἔργο αὐτὸ περιέχει τὸ περίφημο δόγμα τῆς ἀνωτερότητας τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι στοὺς βαρβάρους (βλ. D a s k a l a k i s, ἐ.ά., σ. 37). Θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ διαδραχθῇ τὸ ἔργο αὐτὸ ὡς καὶ ἄλλα (Ἀλκμέωνας, Βάκχες, Ἀρχέλαος) σὲ τοπικοὺς ἀκροατές, ποὺ δὲν θὰ καταλάβαιναν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ δὲν θὰ ἐνιωθάν τὸν ἑαυτὸ τους σάν Ἕλληνες (D a s k a l a k i s, ἐ.ά.).

Στὴ σ. 36 τοῦ ἴδιου ὑποκεφαλαίου ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς Μακεδονίας τὸ 418 π.Χ. Ἡ πιὸ σωστὴ ὁμῶς χρονολογία εἶναι τὸ 414/3 π.Χ., γιὰτὶ ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς (VI, 7, 3-4) μνημονεύει τὸν προκάτοχό του Περδίκκα στὴν ἐπίθεση τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἔγινε τὸ «ἕκτον καὶ δέκατον ἔτος» τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἱστορικός (VII, 9) ἀναφέρει τὸν Περδίκκα καὶ κατὰ τὴν ἐπόμενη χρονιά, δηλ. τὸ 414, μιλώντας γιὰ τὴν ἐκστρατεία του μαζὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλης.

IV. «Δυναστικοὶ ἀγῶνες στὸ πρῶτο μισό τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ.» (σ. 37-38). Ἀναφέρονται οἱ βασιλιάδες, ποὺ ἀνέβηκαν στὸν Μακεδονικὸ θρόνο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀρχέλαου ὡς τὴν ἀνάρρηση τοῦ Φιλίππου Β'. Τονίζεται ἡ βασιλεία τοῦ Ἀμύντα Γ', ποὺ ἀντιμετώπισε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὴν συμμαχία τῆς Χαλκιδικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐπίσης ἐξιστοροῦνται οἱ ἐπεκτατικὲς προσπάθειες τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴ Θεσσαλία στὴν ἐποχὴ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀμύντα Γ', δηλ. τοῦ Ἀλέξανδρου Β' καὶ τοῦ Πτολεμαίου Ἀλωρίτου (περὶ αὐτοῦ ὁμῶς δὲν γνωρίζομε), καὶ τέλος ἡ σύγκρουση τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν ἰσχυρότερη πόλιν τῆς Βοιωτικῆς συμμαχίας, τὴ Θήβα.

Ἐνῶ τὸ ὑποκεφάλαιο τιτλοφορεῖται «οἱ δυναστικοὶ ἀγῶνες...», πουθενά ὁμῶς δὲν γίνεταί λόγος γιὰ τέτοιους ἀγῶνες. Ἐσφαλμένα δὲ μνημονεύεται ὁ Πτολεμαῖος Γ' σάν διάδοχος τοῦ Ἀμύντα Γ', τὴ στιγμή ποὺ αὐτὸς δὲν χρημάτισε ποτὲ βασιλιάς, ἀλλὰ κηδεμόνας («ἐπίτροπος») τοῦ ἀνήλικου Περδίκκα Γ' (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 26). Ἀκόμη, ἐνῶ μνημονεύεται ὁ Ἀλέξανδρος Β', ποὺ στὴν ἐποχὴ του δοκίμασε ἡ Μακεδονία τὴν Θηβαϊκὴ ἐπικυριαρχία, ἀγνωεῖται ὁ Περδίκκας Γ' (365-359), ποὺ μὲ τὴν ἀξιόλογη πολιτικὴ του κατόρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Μακεδονία ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῆς Θήβας. Ὡς σημειωθῇ ὅτι ὁ Περδίκκας Γ' ἦταν ὁ δεῦτερος βασιλιάς μετὰ τὸν Ἀρχέλαο, ποὺ ὑποστήριξε τὰ γράμματα στὴν αὐλὴ του, ὅπου ἦρθαν ὁ Εὐφράτης, μαθητῆς τοῦ Πλάτωνα καὶ ὁ Καλλιστράτος.

Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα σφάλματα καὶ ἐρωτηματικά στὸ ὑποκεφάλαιο. Ἐτσι ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀμύντας Γ' ἔγινε βασιλιάς τὸ 390 π.Χ., ἐνῶ ἔγινε τὸ 393/2 π.Χ. (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία, σ. 24. C l o c h é, Histoire, σ. 104). Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (δηλ. τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμύντα Γ') ἡ Μακεδονία ἀπειλοῦνταν καὶ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ: ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς ἀπὸ δυσμάς καὶ ἀπὸ τὴν συμμαχία τῆς Χαλκιδικῆς ἀπὸ ἀνατολάς...». Ἐνῶ ὁμῶς ἀμέσως παρακάτω ἐξιστορεῖται τί ἀπέγινε μὲ τὴν Χαλκιδικὴν συμμαχία, δὲν μνημονεύεται ἡ τύχη τῶν πολέμων μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς. Μένει δηλ. ἓνα ἐρωτηματικὸ στὸν ἀναγνώστη. Θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῇ παρὼλ τὴν οἰκονομία τοῦ χώρα, ὅτι ὁ Ἀμύντας Γ' κατόρθωσε τελικὰ μὲ τὴν βοήθεια τῶν Θεσσαλῶν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἰλλυριοὺς, ποὺ εἶχαν εἰσβάλει στὴ Μακεδονία (Δ ι ο δ. XIV, 92, 3.4. XV, 19,2. XVI, 2,2. Ἱ σ ο κ ρ. VI, 46. D i t t. Syll. I^a, 135. A ἱ λ ἱ α ν. Ποικ. Ἱστ. IV. Δ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία, σ. 25).

Στὴ σ. 38 ἀναγράφεται ὅτι «ὁ στρατὸς τῆς Θήβας κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Πελοπίδα ἐκδίωξε τοὺς Μακεδόνες ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ τοὺς ἐξανάγκασε νὰ δώσουν ὁμήρους». Ἡ ἐπέμβαση ὁμῶς τοῦ Πελοπίδα ἦταν ὁ ἓνας λόγος ποὺ ἀνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρο Β' νὰ

ἐπιστροφή στη Μακεδονία. 'Υπήρχε και ἄλλος λόγος, ἴσως και πῶς σπουδαῖος: ἦταν ἡ ἐπανάσταση πού ξεσήκωσε στην Μακεδονία ὁ γαμπρός τοῦ 'Αλέξανδρου Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς ὁ 'Α λ ω ρ ῖ τ η ς (Διοδ. XV, 61, 3-5). Τίς δυναστικές μάλιστα αὐτὲς ἐρίδες ἐκμεταλλεύτηκε ὁ Πελοπίδας γιὰ νὰ ἐπέμβῃ στὰ ἐσωτερικά πράγματα τῆς Μακεδονίας και νὰ τὴν προσδέσῃ στὸ ἄρμα τῆς Θήβας. Τότε σὲ ἐγγύηση τῶν διατάξεων του πῆρε και τοὺς 50 ὁμήρους, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους και τὸν Φίλιππο, τὸν κατοπινὸ βασιλιά (Διοδ. XV, 67, 4, XVI, 2, 2. Π λ ο υ τ. Πελοπ. 26-27. Just. VII, 4, 7. Πρβλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, ἑ.ἀ., σ. 26-27).

V. «Ἰσχυροποίηση και ἐπέκταση τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. 'Ο Φίλιππος Β' 359-336 π.Χ.» (σ. 38-42). 'Εδῶ περιγράφεται ἡ ἀνοδος τῆς Μακεδονίας, πού ὀφειλόταν στὸ ἰσχυρὸ και ἱκανὸ πρόσωπο τοῦ Φιλίππου Β'. 'Εκτίθεται ἡ ἐσωτερικὴ και ἡ διεθνὴς κατάσταση τὴν ἐποχὴ πού ἀνέλαβε ὁ Φίλιππος βασιλιάς, καθὼς και ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ του και οἱ στρατιωτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις του. 'Ακόμη ἐξιστοροῦνται: ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του, οἱ κατακτήσεις του, οἱ πόλεμοί του μέ τούς 'Ιλλυριοὺς και Παίονες και ἡ ἀνάμιξή του στὰ πράγματα τῆς νότιας 'Ελλάδος. Τέλος γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀπήχηση τῶν κατακτήσεών του στὴν 'Αθήνα, γιὰ τὴν συντριβὴ τῶν πόλεων τῆς νότιας 'Ελλάδος στὴ Χαιρώνεια και γιὰ τὸ συνέδριο τῆς Κορίνθου.

Γενικά τὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ εἶναι πλούσιο σὲ περιεχόμενο και ἔρχεται πραγματικά σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μέ τὰ προηγούμενα πτωχὰ σὲ περιεχόμενο ὑποκεφάλαια πού ἐξετάσαμε. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ εἶναι τέλειο, ἂν δινόταν περισσότερη προσοχὴ σὲ ὀρισμένα πράγματα και δὲν ὑπεισέρχονταν και πάλι οἱ λόγοι τῆς «σκοπιμότητας». 'Ετσι αναφορικά μέ τὸ πανελλήνιο συνέδριο τῆς Κορίνθου (σ. 42), ἐνῶ ἀναφέρονται ἐπουσιώδεις λεπτομέρειες, ἀγνοοῦνται βασικὲς και κοσμοιστορικὲς σημασίες ἀποφάσεις, πῶς ἡ ἀποφασὴ πού πάρθηκε νὰ ἀνατεθῇ στὸν Φίλιππο, σὺν ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ, ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν, πού δίκαια θεωροῦνταν «ἐχθροὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης». Γιὰ τὴν διεξαγωγὴ μάλιστα τοῦ ἐγχειρήματος αὐτοῦ τοῦ ἀνατέθηκαν ἑκτακτές ἐξουσίες μέ τὸν τίτλο τοῦ «στρατηγοῦ αὐτοκράτορος» (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, ἑ.ἀ., σ. 31). Τότε ἐγινε και τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν 'Ανατολὴ — γεγονός ὕψιστης σημασίας — μέ τὴν ἀποστολὴ 10.000 ἀνδρῶν κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Παρμενίωνα και τοῦ 'Ατταλου. Αὐτοὶ εἶχαν διαταγὴ νὰ ἐλευθερώσουν τίς ἐλληνικὲς πόλεις και νὰ σχηματίσουν ἕνα προγεφύρωμα πρὸς τὴν 'Ασία. 'Ο ἴδιος ὁ Φίλιππος εἶχε σκοπὸ νὰ ἀκολουθήσῃ μέ τὴν κύρια δύναμη τοῦ στρατοῦ του, ἀλλὰ ὁ θάνατός του ματαίωσε τὰ σχέδιά του (Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, ἑ.ἀ., 32).

Στὴν ἴδια σελ. (42) δίνεται ἰδιαίτερη ἐμφαση στοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένη, πού ἀποκαλοῦσε τοὺς Μακεδόνες «βαρβάρους» (ἡ αἰώνια πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τῶν λόγων τοῦ ἀντιμακεδόνα ρήτορος). Σκοπὸς τῆς συγγρ. εἶναι νὰ δείξῃ (γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ), ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅπως τάχα ἔλεγε και ὁ Δημοσθένης, δὲν ἦσαν 'Ελληνες. Τὴν σκοπιμότητα ἄλλωστε αὐτὴ ἐξυπηρετοῦν και οἱ πολυάριθμες «διαλεγμένες φράσεις μέσα σ' ὅλο τὸ ὑποκεφάλαιο, ὅπως: «Ἡ ἀνοδος τῆς Μακεδονίας ὀφειλόταν... στὴν κρίση τῶν ἐ λ λ η ν ι κ ῶ ν πόλεων», «'Οταν ὁ Φίλιππος Β' ἀνακηρύχθηκε βασιλιάς... ἡ γειτονικὴ 'Ελλάδα», «κύριος στόχος (τοῦ Φιλίππου) ὑπῆρξεν ἡ 'Ε λ λ ᾶ δ α», «Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ 'Ε λ λ η ν ε ς τοῦ ἔδωσαν (τοῦ Φιλίππου) τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναμειχθῇ στίς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τους...» κ.λ.

'Εχεῖ ἀποδεχθῇ ὁμως μέ ἀκλόνητα ἐπιχειρήματα (βλ. D a s k a l a k i s A p., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Θεσσαλονίκη 1965), ὅτι στὰ σημεία τῶν λόγων τούτου Δημοσθένη, πού ἀναφέρονται στὴν «βαρβαρότητα» τῶν Μακεδόνων, δὲν ὑποκρίπτεται καμιά ἐ θ ν ο λ ο γ ῖ κ ῇ διαφορά. 'Αλλωστε οὔτε οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένη ἀπηχούσαν τὴν γνώμη ὁ λ ω ν τῶν 'Αθηναίων ἢ τῶν 'Ελλήνων τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ μονάχα τὰ δικά του προσωπικὰ πάθη καὶ τὸν Φίλιππο.

VI. «'Α λ ἑ ξ α ν δ ρ ο ς ὁ Μ α κ ε δ ὶ ν α ς (336-323)» (σ. 42-45). 'Εδῶ ἐκτίθεται ἡ προσωπικότητα και τὸ ἔργο τοῦ 'Αλέξανδρου Γ'. 'Εξιστορεῖται ἡ δράση του προτοῦ ἀνεβῇ

στὸν θρόνο καὶ τονίζονται οἱ στρατηγικές του ἱκανότητες καὶ ἡ μόρφωσή του. Σὲ συνέχεια ἐκτίθεται ἡ ἐκστρατεία του στὴν Ἀσία: οἱ μάχες στὸν Γρανικό, τὴν Ἴσσο, ἡ κατάληψη τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ εἰσόδος του στὴν Αἴγυπτο, ἡ μάχη στὰ Γανυάμηλα, ἡ κατάληψη τῆς Βαβυλώνας, τῶν Σούσων καὶ τῆς Περσέπολης, ἡ εἰσβολή του στὴν κεντρικὴ Ἀσία, ἡ ἐκστρατεία του κατὰ τῆς Ἰνδίας καὶ ὁ θάνατός του. Τὸ ὑποκεφάλαιο κλείνει μὲ γενικά συμπεράσματα γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλέξανδρου.

Ἀκόμη ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ὑποκεφαλαίου, ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλέξανδρου κοσμεῖται μὲ τὸ ἐπίθετο «Μακεδόνας», φαίνεται ἡ προσπάθεια τῆς συγγρ. νὰ ξεχωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Γι' αὐτὸ «ἐπὶ σκοπῷ» ἀγνοεῖται ὁ τίτλος τοῦ «Μεγαλὸς», ποὺ δίκαια τοῦ ἀπένειμε ἡ Ἱστορία καὶ ποὺ τὸν δέχονται ἀσυζητητὶ ὅλοι οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ (πρβλ. M e l l e r L., Numismatique d'Alexandre le Grand, Copenhagen 1855. M e y e r E., Alexander der Grosse, Halle 1910. O t t o W., Alexander der Grosse, 1916. W i l l a m o w i t z - M o e l e n d o r f, Alexander der Grosse, Berlin 1916. R a d e t G., Alexandre le Grand, Paris 1931. B i c k e r m a n n E., Alexandre le Grand et les villes grecques d'Asie REG 47 (1937) 346. R o b i n s o n Ch. A., Alexander the Great, N. York 1947. T a r n W., Alexander the Great, Cambridge I (1948), II (1950). C l o c h e P., Alexandre le Grand, Paris 1955, W i l c k e n U., Alexander der Grosse (ἐκδ. 9η), München 1962, κ.λ.).

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν συγγρ. παρουσιάζει τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου σάν προσωπικὴ ὑπόθεση τῆς Μακεδονίας. Παραβλέπεται ὁ π a ν e λ λ ῆ ν i o c χαρακτήρας τῆς ἐκστρατείας καὶ ἀγνοεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐνεργοῦσε σάν ἐντολοδόχος τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου. Παραβλέπεται ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἐκδίκηση τῶν Περσῶν γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ εἶχαν ἐπιφέρει στὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ στὴν ἐκστρατεία πῆραν μέρος ὅλοι οἱ Ἑλληνες, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὰ λάφυρα ἀπὸ τὴν πρώτη μάχη τοῦ Ὁ. Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν τὰ ἔστειλε στὴν Πέλλα, ἀλλὰ στὸν Παρθενώνα τῆς Ἀθήνας.

Ἰδιαίτερη ἐντύπωση ἐπίσης κάνει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκστρατεία στὴν Ἀσία παρουσιάζεται μὲ καθαρὰ ἱμπεριαλιστικὸν χαρακτῆρα καὶ παραβλέπεται ὁ ἐκπολιτιστικὸς τῆς χαρακτήρας. Ἔτσι στίς σ. 44-45, ἐνῶ διατίθεται ἀρκετὸς χώρος γιὰ τὴν διερεύνηση τῶν πολιτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκστρατείας, παραλείπεται ἡ ἐξέταση τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἀποτελεσμάτων, ἴσως γιὰτὶ τότε θὰ ἦταν ἀναγκασμένη ἡ συγγρ. νὰ μιλήσῃ καὶ γιὰ Ἑλληνιστικὸν πολιτισμὸν. Τὸ παράδοξο λοιπὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὥς τὸ τέλος τοῦ ὑποκεφαλαίου ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται σάν ὁ Ἀττίλας ἢ ὁ Τσεγκίς Χάν τῆς ἀρχαιότητος, δηλ. σάν ἕνας κοινὸς κατακτητὴς καὶ ὄχι σάν μεγάλος ἐκπολιτιστὴς ποὺ ἦταν. Λησμονεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔξεκινώντας ἀπὸ τὴν Μακεδονία πῆρε μαζί του ἕνα ὁλόκληρο ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἐπιστῆμονες, φιλοσόφους, γεωγράφους, μηχανικούς, ἱστορικούς, φυσιοδίφες καὶ δασκάλους, ποὺ τὸν ἀκολούθησαν γιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στίς καινούργιες χώρες. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ δίκαια χαρακτηρίζεται ἀπὸ σύγχρονους ἱστορικούς ἡ ἐκστρατεία του «ἐνοπλὴ ἐξερεύνηση» ἢ «τρίτος Ἑλληνικὸς ἀποικισμός». Ὅσο γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας μιλάει εὐγλωττα ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν βαρβάρων καὶ ἡ διάδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ — καὶ ὄχι εἰδικὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Μακεδονίας, ὅπως ἀναγράφεται στὴ σ. 45 — ὥς τὰ πέρατα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

VII. «Ἡ διὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ διὰ δόχους καὶ ἐπίγονοι» (σ. 45-46). Τὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν τύχη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μετὰ τὸν θάνατό του, στοὺς πολέμους τῶν διαδόχων καὶ ἐπιγόνων καὶ γίνεται λόγος γιὰ τὰ Ἑλληνιστικὰ κράτη, ὅπως διαμορφώθηκαν ὕστερ' ἀπὸ τὴν μάχη στὴν Ἰψὸ (301 π.Χ.). Τέλος περιγράφεται ἡ οἰκονομικὴ κατὰσταση στὴν Μακεδονία καὶ τὴν ὑπόλοιπὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν καὶ οἱ ἐπιπτώσεις

της, ὁ Λαμιακὸς πόλεμος, ὁ Χρεμωνίδειος πόλεμος καὶ οἱ ἄγῳνες τῆς Μακεδονίας μετὰ τὴν Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

Τὸ παρὸν ὑποκεφάλαιο ξεπερνάει ὅλα τὰ προηγούμενα σὲ γενικότητες. Οὕτε ἀπλῶς τὰ ὀνόματα τῶν βασιλιάδων τῆς Μακεδονίας ἀναφέρονται. Ἀγνοεῖται τελειῶς ἡ προσοπικὴ τοῦ Ἀντίπατρου, ποῦ ἐπαίξε σημαντικὸ ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ (βλ. K a n a t s o u l i s D., Antipatros, ein Beitrag zur Geschichte Makedoniens in der Zeit Philipps, Alexanders und der Diadochen, München 1940, 1-80 [«Ἑλληνικά» 16 (1959) 14-64]).

Ἐπίσης δὲν ἀναφέρονται καθόλου οἱ σχέσεις τῆς Μακεδονίας μετὰ ἄλλα Ἑλληνιστικά κράτη. Δὲν διερευνᾶται ὁ ρόλος, ποῦ ἐπαίξε ἡ Μακεδονία στὸν Ἑλληνιστικὸ κόσμον. Ἀγνοεῖται ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ οἱ σχέσεις της μετὰ τὴν Ἥπειρον — σημαντικὸ γεγονός, ἀφοῦ γιὰ λίγα χρόνια ἔχουμε καὶ διαιερισμὸ τῆς Μακεδονίας —.

Στὴ σ. 45 ἀναγράφεται ὅτι «σ' ὅλα αὐτὰ τὰ κράτη (τὰ Ἑλληνιστικά) διασταυρώνονταν καὶ ἐνόονταν στοιχεῖα καὶ ἐπιδράσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς». Πῶς γίνεται ὅμως νὰ μιλοῦμε γιὰ ἀλληλεπιδράσεις πολιτιστικές καὶ νὰ παραβλέπουμε ὁλόκληρον πολιτισμὸν, τὸν Ἑλληνιστικόν, ποῦ εἶχε βέβαια σχετικὲς ἀνατολικὲς ἐπιδράσεις, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν Ἑλληνικός· γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ἡ σύγχρονη ἐπιστῆμη μιλάει γιὰ ἐξελληνισμόν ὁ τῆς Ἀνατολῆς (βλ. Jouguet P., L'imperialisme macedonien et l'hellenisation de l'orient) καὶ ὅχι γιὰ «ἐξανατολισμόν» τῆς Ἑλλάδος. Ἀγνοεῖται ἡ Αἰγυπτὸς μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια (τὸν φάρο τοῦ Ἑλλήν. πολιτισμοῦ) καὶ οἱ τόσες Ἑλληνιστικὲς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ποῦ στάθηκαν κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ.

Στὴν ἴδια σελ. γίνεται λόγος γιὰ «ἐξελληνισμόν» τῆς Μακεδονίας, ποῦ ἐπιτεύχθηκε ἀπὸ τὸν «μεγάλον ἀριθμὸν δοῦλων Ἑλλήνων καὶ μισθοφόρων στρατιωτῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα» (!). Πῶς γίνεται ὅμως νὰ μιλοῦμε γιὰ ἐξελληνισμόν τῆς Μακεδονίας, τὴ στιγμὴ ποῦ ἦταν ἐλληνικὴ, — αὐτὸ τὸ ἀναπτύξαμε στὰ προηγούμενα — καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ αὐτὴ φέρεται σάν μοναδικὸς φορεὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ;

Τέλος στὴ σελ. 46 ἐπισημαίνουμε ἓνα γεωγραφικὸ σφάλμα. Ἡ Λαμία δὲν βρισκόταν στὴ βόρεια Ἑλλάδα, γιατί ἀπλούστατα Ἑλλάδα ἦταν καὶ ἡ Μακεδονία, ὅπως τὸνίζουν καὶ οἱ ἀρχαῖες πηγές (βλ. παραπάνω).

Μερικὲς γενικὲς κρίσεις γιὰ τὸ δεῦτερον κεφάλαιον

1. Σκοπὸς τοῦ κεφαλαίου, ποῦ κρίναμε, ὅπως καὶ ὁλόκληρης τῆς τρίτομης ἱστορίας τῶν Σκοπίων (πρβλ. Ἀγγελόπουλου Ἀθ., Βιβλιοκρισία στὸν β' καὶ γ' τόμο τῆς ἱστορίας τῶν Σκοπίων, «Μακεδονικά» 11 (1971) 459-479) εἶναι ἓνας καὶ μόνον: νὰ «διδάξη» ὅτι ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων ἀποτελεῖ μιὰ ἐξ ἑνωρίστων ἐθνότητων (ὁπωσδήποτε ὄχι ἑλληνική !). Ἐτσι γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἡ «σκοπιμότητα» αὐτὴ ἀναφέρονται ἐπιδράσεις λεπτομέρειες (ἐκεῖ ποῦ δὲν χρειάζεται) καὶ παραλείπονται οὐσιώδη ἱστορικὰ γεγονότα. Γιὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐπιχειρεῖται «ἐμβάθυνση» ἀσημαντων σχετικῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὴ στιγμὴ ποῦ τὸ κεφάλαιον σὲ γενικὲς γραμμὲς στερεῖται ἐπιστημονικοῦ βάθους καὶ τὸ βασικότερον ἀπὸ μεθοδολογικὴ ἄποψη: καταργοῦνται οἱ παραπομπές γιὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ ἐλεγχος.

2. Τὸ νὰ γραφῇ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέσα σὲ 15 σελίδες ἀναγνωρίζουμε πῶς δὲν εἶναι εὐκόλον πράγμα. Ἄν ὅμως ἡ Duš. Petruševska ἔχει ἐπιστημονικὲς ἀξιώσεις γιὰ τὴν «περίληψη» αὐτῆς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Μακεδονίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα τῆς συνόψισης (ποῦ καὶ αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ τὴν «σκοπιμότητα») μετὰ ὀρθότερες βάσεις καὶ ὅχι ἄλλοι νὰ καταφεύγῃ στὴν εὐκόλῃ λύσιν τῶν γενικοτήτων καὶ ἄλλοι νὰ χάνεται στὴν περιγραφικὴ ἔκθεσι ἀσημαντων γεγονότων. Ἐπίσης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ καταπιεσθῇ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τόσο ἀβυσσάνιστα καὶ χωρὶς συζήτηση προβλήματα ποῦ

παιδεύουν ακόμη τούς ειδικούς, όπως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κάνῃ «ἐπικίνδυνους ἀκροβατισμούς με ἀuthαίρετα συμπεράσματα, χωρὶς νὰ τεκμηριώῃ αὐτά, ἢ νὰ δημιουργῇ ἱστορικά προβλήματα ἐκεῖ ποῦ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστῆμη ἔχει ρίξει ἀπὸ πολλὰ χρόνια πρὶν ἄλλετο φῶς. Ἀντίθετα δὲν θὰ ἔβλαπτε τὴν συνοπτικότητά τοῦ κεφαλαίου ἂν ἡ συγγρ. προσέθετε στὸ τέλος αὐτοῦ ἓνα χάρτη τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας (ποῦ θὰ καταλάμβανε μονάχα μιὰ σελίδα).

3. Τέλος τὴν προχειρότητα, ἣ ἂν προτιμᾶτε τὴν «σκοπιμότητα», με τὴν ὁποία γράφτηκε τὸ δεύτερο κεφάλαιο φανερώνεται καὶ ἡ φτωχὴ βιβλιογραφία (παράτιθεται στὸ τέλος τοῦ Α' τόμου, σ. 329-330), ὅπου βλέπουμε ὅτι ἀγνοοῦνται ἀξιόλογες ἱστορικὲς πηγὲς καὶ βασικά ἔργα νεωτέρων ἐρευνητῶν.

Ἔτσι ἀναφορικά με τὶς πηγὲς παρατηροῦμε ὅτι δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ποῦ βρίσκονται στὰ διάφορα *Corpus* (IG, SEG, *Dittenberger*, SIG, κ.ά.) καὶ παραβλέπονται συγγραφεῖς σάν τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ἀρριανὸ ἢ καὶ τόσοι ἄλλοι ποῦ ἀποσπάσματά τους βρίσκουμε στὴν ἐκδόση τοῦ Jacoby (*Die Fragmenten der Griechischen Historiker*). Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρατίθενται στὴ βιβλιογραφία δὲν χρησιμοποιοῦνται καλὰ — αὐτὸ τὸ εἶδαμε στὴν ἀνάλυση τοῦ κεφαλαίου —, ἐκτός ἂν δὲν μελετήθηκαν, ἀλλὰ παρατίθενται γιὰ «διακοσμητικούς» λόγους. Πάντως ἕναν ἀπὸ τούς δύο λόγους φαίνεται νὰ «καλύπτει» καὶ ἡ ἔλλειψη τῶν σχετικῶν παραπομπῶν.

Σχετικὰ πάλι με τὴ νεώτερη βιβλιογραφία ἀγνοοῦνται βασικὲς μονογραφίες γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἢ γενικὰ ἔργα ποῦ ἀφιερώνουν ἀξιόλογα κεφάλαια γιὰ τὴν Μακεδονικὴ Ἱστορία. Ἀναφέρουμε μερικὰ μονάχα με πλούσια βιβλιογραφία, ποῦ συνιστῶνται γιὰ τὴν «μελλοντικὴ ἐκδόση τῆς Ἱστορίας» (γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ στὸν πρόλογο, σελ. 8): O. Abel, *Makedonien vor König Philipp*, Leipzig 1847. Ciochê P., *Histoire de la Macédoine jusqu'à l'avènement d'Alexandre le Grand*, Paris 1960. Κανατσούλη Δημ., Ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Θεσσαλονικὴ 1964 (IMXA, ἀρ. 71). Τοῦ Ἰδίου, Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελαίου. I. Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, Θεσσαλονικὴ 1964. Paribeni R., *La Macedonia sino ad Alessandro Magno*, Milano 1947. Collart P., *Philippe ville de Macédoine*, Paris 1937. Geier Fr., *Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II*, München/Berlin 1930. Casson St., *Macedonia, Thrace and Illyria*, Oxford 1926. Daskalakis A p., *The Hellenism of the Ancient Macedonians*, Θεσσαλονικὴ 1965. Ciochê P., *Alexandre le Grand*, Paris 1954. Κανατσούλης D., *Antipatros, ein Beitrag zur Geschichte Makedoniens in der Zeit Philipps, Alexanders und der Diadochen*, München 1940. Τοῦ Ἰδίου, Ὁ Ἀρχελαὸς καὶ οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονικὴ 1948. Hammond N., *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford 1959. Τοῦ Ἰδίου, *A History of Macedonia I*, Oxford 1972. Glotz G., *Histoire grecque* στὴν *Histoire ancienne* 2 (1931). Bury J., *A History of Greece*, N. York 1967.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΣΑΜΕΛΑΡΗΣ